

VRATITI DOSTOJANSTVO VJERSKOM GOVORU

Mevludin DIZDAREVIĆ

Sažetak

U tekstu koji slijedi propituje se fenomen govora kao ljudskog specifikuma i posebice, hutbe kao vjerskog govora „par excellence“. Cilj je podastrijeti argumente za važnost riječi u formiranju, ali i deformiranju čovjeka, i u tom kontekstu naglasiti važnost hutbe. Kur'an je knjiga koja u implicitnoj i eksplicitnoj formi donosi iskaze o značaju auditivnog aparata čovjeka. Ovo nam sugerira da se duhovni sadržaji najbolje mogu prenijeti posredstvom govora kao žive riječi, koja je kadra prenijeti tanahne titraje duše. U ovom smo radu na poziciji specifičnosti hutbanskog diskursa i znanja koje se sa tog časnog mjesta nudi. Naime, hutba u sebi sabire horizontalnu i vertikalnu dimenziju znanja. Vertikalna ravan je ona koja nas spaja sa Izvorom i osigurava pouzdanu tačku oslonca u prostoru trajnih promjena. Horizontalna nit nas veže sa vremenom i prostorom koje je samo naše, i koje mora naći svoj odraz u hutbi i ličnosti hatiba u kojoj se ove ravni presijecaju. Uvažavanjem obje dimenzije, može se vratiti dostojanstvo vjerskom govoru i slijediti uzornu praksu Allahovih poslanika.

Ključne riječi: ajet, govor, vjerski govor, auditivni i vizualni aparat, intelektualci, profesionalci

U prebogatoj kura'nskoj leksici riječ ajet se javlja u tri različita konteksta i značenja. Prvo značenje ove riječi jeste, stavak ili pasaż Kur'ana koji, treba naglasiti, ne odgovara rečenicama s obzirom na to da kur'anski ajeti ne moraju ispunjavati sve uvjete rečenice kao misaone cjeline. Drugo značenje ove riječi je, u čudima ili mudžizama koja je Allah činio u svrhu argumentiranja autentičnosti misije glasonoša svoje riječi. Ta čuda predstavljaju dekonstrukciju Allahovog ustaljenog poretka i kao takvi jesu natprirodna događanja kojima se krši ustaljeni red stvari i ustanovljava novi, do tada nepoznat poredak¹. I treći kontekst, u kojem nahodimo ovu riječ jesu sasvim obične svakodnevne stvari čiju smo začudnost izgubili iz vida, koje doživljavamo sasvim običnim, čak banalnim. Ove «prirodne» stvari i događaje koji nas okružuju Allah želi da prepoznamo kao mala svakodnevna čuda koja ukazuju na Stvoritelja tako što ih određuje kao ajete².

Tako je jedan od ajeta i dokaza koji sugeriraju Allahovu moć i prisustvo, postojanje jezika: «I jedan od dokaza njegovih je stvaranje nebesa i Zemlje, i raznovrsnost jezika vaših i boja vaših; to su, zaista, pouke za one koji znaju»³. Ovaj ajet indicira začudnost govora koja je ravna začudnosti stvaranja nebesa i Zemlje. Šta više, sposobnost govora i imenovanja pojmova se u kur'anskom izričaju⁴ navodi kao krunska osobina čovjeka i sposobnost po kojoj je superioran u odnosu na meleke, bića izvanrednih moći, što podrazumijeva etimologija njihova imena. Dakako, kur'anski rijek implicira da i meleki govore i razgovaraju, ali čovjekov govor posjeduje određenu kvalitetu kao nijedno drugo Allahovo stvorenje. Znanost i Kur'an svjedoče da je jezik u svojoj primitivnoj formi prisutan i kod drugih organizama kao što su ptice, mačke, mravi ili delfini, ali neki njegovi iznimno važni segmenti su prisutni jedino kod čovjeka.

Riječ je toliko važna da sa njom sve počinje u čemu se slažu i Biblija i Kur'an. Istina, dok Biblija ne govori kojom riječi je sve počelo, Kur'an jasno ukazuje da je Stvoriteljeva riječ «Budi», na početku svega

Ovdje nam iskrsavaju najmanje dvije osobine ljudskog govora koje ne nalazimo u biološkom svijetu, a to su složenost i sposobnost apstraktnog mišljenja. Životinje mogu izraziti samo osjećanja, emocije i reakcije na vanjske podražaje dok nisu kadre opisati predmete ili neke složene idejne koncepte. Ovdje je važno naglasiti neosnovanost popularnih tvrdnji autora iz devetnaestog vijeka koji su pod utjecajem teorija evolucije nastojali objasniti nastanak i razvoj jezika kao postepen proces od jednostavnog ka složenom tj. od onomatopeje, uzvika ili krika do konkretnih i simboličkih izraza. Ovu hipotezu negira Oktavio Paz koji tvrdi da su i najstariji poznati jezici iznimno komplicirani. «Gotovo u svim arhaičnim jezicima postoje reči koje same po sebi predstavljaju rečenice i čitave iskaze...što god dublje prodiremo u prošlost ne nalazimo jednostavnija društva, nego upravo nailazimo na takvu složenost koja prosto zbunjuje»⁵. Možemo zaključiti da prijelaz od jednostavnog ka složenom može da bude konstanta u prirodnim znanostima, ali

ne i kulturološkim studijama u kojima važi neka druga unutarnja logika.

Vjerovatno najznačajniji lingvista današnjice, Noam Chomsky, zastupa sličnu tezu i specifična svojstva imanen-

tna ljudskom govoru diferencira u dvije vrste: homologna tj. da svi jezici imaju isto porijeklo i analogna, da svi posjeduju istu strukturu. «Te su osobine zajednička i specifična genetska karakteristika svih nas i mi bismo želeli otkriti njihovu suštinu»⁶. Dijete iz bilo kojeg govornog područja može odrasti u bilo kom ambijentu, ali će uspjeti da nauči jezik osoba sa kojima se susretao, što jasno ukazuje na istovjetnost strukture ljudskog govora. Majmuni, na drugoj strani, mogu odrasti sa čovjekom, ali ipak neće naučiti govoriti i sporazumijevati se na višoj razini. Chomsky izražava golemu zapitanost pred činjenicom porijekla jezika i tvrdi da: «tek rođeno dete najpre počinje da registruje svoju okolinu, u kojoj vlada potpuno neizdiferencirana buka i aktivnost da bi mu nakon toga uspelo da, na neki način, raspozna šta je od toga jezik»⁷.

Sličan fenomen imamo kod pčela, koje se sporazumijevaju čuvenim «plesom micanja»,

1 «... s našim znamenjima – ajetima – vas dvojica i oni koji vas budu slijedili postačete pobjednici». Kur'an, prijevod Besim Korkut, Kasas, 35.

2 «Jedan od dokaza – ajeta- Njegovih je to što On šalje vjetrove...». Kur'an, Rum, 46.

3 Kur'an, Rum, 22.

4 «I pouči On Adema nazivima svih stvari, a onda ih predoči melekima i reče: «Kažite Mi nazive njihove ako istinu govorite». Kur'an Bekare, 31.

5 Oktavio Paz, *Luk i lira*, Vuk Karadžić, Beograd, 1979., str. 41.

6 Noam Chomsky, *Propaganda i javno mnjenje*, Rubikon, Novi Sad, 2004., str. 230.

7 Ibid., str. 231.

što je svojevrsna pčelinja igra kojom prenose poruke i informacije o udaljenosti i kvalitetu cvjetova. U tom silnom kretanju pčela čovjek nije kadar razaznati šta je od toga informacija, a šta običan pokret bez dubljeg smisla. Samim tim, njihov nam «govor» ostaje potpuna nepoznanica. Međutim, ljudska bića imaju daleko složeniju zadaću, a to je da od mnoštva zvukova iz svoje okoline pokupe ono što predstavlja jezik, što ne čini nijedno drugo biće. Stoga je Noamov zaključak da mala djeca posjeduju neku neobjašnjivu vrstu mentalne sposobnosti, neki poseban dio cjelokupnog intelektualnog sistema koji nazivamo „umijeće govora“. Dakle, riječ je Božji dar i distinktivna čovjekova odrednica koja ga je izdvojila iz svijeta prirode.

Hutba se ne govori u povijesnom i kulturološkom vakuumu. Bez uvažavanja konteksta hutba će biti beživotna, sterilna i rastećena od aktualnosti. Naime, da bismo stigli tamo gdje smo naumili valja poznavati vlastitu poziciju, jer je «besmisleno pričati o ciljevima ako ne znate gdje ste»

svoje pune životne potencijale dok osobe rođene bez sposobnosti slušanja, to nisu kadre dosegnuti.

Po nekim teorijama, ljudska povijest motrena kroz prizmu glavnog medija koji ju je oblikovao, dijeli se u tri

glavne epohe: epoha prije alfabeta, epoha alfabeta i štampe i završna faza epoha elektronskih medija. Prva era, u kojoj je dominantni medij govor, svojstvena je za one zajednice u kojim je izražen osjećaj za zajedničko, gdje su ljudi upućeni jedni na druge, gdje je kolektivno ispred individualnog, jer ljudi više slušaju jedni druge. Ovo je daleko od kasnijih vremena koja su dominantno obilježena pisanim medijima u kojima na scenu izlazi individualizam i egoizam a gube se osjećaji zajedništva, bliskosti i povezanosti.

Riječ stvara čovjeka i čovjek stvara riječi

Riječ je toliko važna da sa njom sve počinje u čemu se slažu i Biblija i Kur'an. Istina, dok Biblija ne govori kojom riječi je sve počelo, Kur'an jasno ukazuje da je Stvoriteljeva riječ «Budi», na početku svega. Koliko je riječ značajna posvjedočuju nam riječi velikog mudraca Konfučija koji je upitan: «Kada bi te vladar od Veja pozvao da upravljaš njegovom zemljom, koju bi mjeru prvo poduzeo»? Maestrov odgovor je glasio «Reformu jezika»⁸. Ukoliko anticipiramo ovu tezu biva jasnije zašto su svi ili gotovo svi, preporodi koje je zabilježila ljudska historija počinjali iz sfere jezika, da bi tek u drugoj fazi slijedili drugi segmenti društvene reforme.

Iz ovih redaka razaznajemo da riječi nisu puke apstraktne kategorije bez utjecaja na realni život. One su važne zato što imaju mobilizatorski kapacitet. Riječi su toliko značajne da bismo mogli s punim pouzdanjem ustvrditi da „Riječ stvara čovjeka, ali i da čovjek stvara i oblikuje riječi.“ Riječi nas formiraju, ali je sasvim moguće da nas i deformiraju pa nam valja pokazati ozbiljnost pri njihovoj upotrebi.

Ako je riječ i govor toliko bitan, jasno je zašto je naš auditivni aparat daleko važniji i složeniji od vizualnog aparata tj. oka. Istina je da gotovo 80 procenata svojih spoznaja o svijetu dobivamo putem vida, ali je također, tačno da osobe koje su rođene bez vida mogu da ostvare

O oku i uhu

Usmena komunikacija, u kojoj je govor, a ne oko u prvom planu, značajna je iz tog razloga što omogućava razvoj i drugim čulima koja djeluju simultano omogućavajući potpuniju i tačniju percepciju vlastitog okruženja⁹. Riječ, za razliku od slike podstiče i one zapretene potencijale ljudskog uma i duše, razvija maštu, kreativnost, imaginaciju i tako podaruje širi prostor za cjelovitije doživljavanje ponuđenog sadržaja. Možemo se donekle složiti sa onima koji određuju govor kao suženu formu mišljenja, jer se ipak govorom ne mogu izraziti sve višeslojne dimenzije vlastitih misli i osjećanja. Istovremeno, možemo ustvrditi da je pisanje sužena forma govora, jer se izražavanjem misli kroz pismo ipak može manje kazati nego govorom. Dakle, pisanje reducira govor kao što govor reducira misao.

Također, mnogi autori govore da su moderna vremena u bitnome obilježena opadanjem kreativne moći čovjeka, čiji se uzroci mogu tražiti baš u dominaciji vizualnog nad auditivnim. Čovjek je praktično okružen slikama koje se nude kao gotova rješenja oduzimajući konzumentu potrebu razvijanja vlastite percepcije i doživljaja. Samim tim se ruiniira sposobnost mašte i imaginacije, što obesmišljava i onemogućava kreativne sposobnosti.

⁹ Radi se o poznatoj teoriji Marshalla McLuhana o shvaćanju prirode medija komuniciranja v., Ismet Dizdarević, *Psihologija masovnih komunikacija*, Studentska štamparija Univerziteta Sarajevo, 1998., str. 57-58.

⁸ Oktavio Paz, nav. djelo, str. 38.

Iščitavajući kur'anske stavke dolazimo do još jednog zanimljivog zaključka. Naime, u Kur'anu se na preko sedamnaest mjesta spominje čulo sluha prije čula vida što je svakom autentičnom islamskom misliocu valjan argument prednosti sluha nad vidom. Ilustracije radi, u ajetu sa početka Knjige veli se da je: «Allah zapečatio srca njihova i uši njihove, a pred očima njihovim je koprena...»¹⁰. I u ovom pasažu je sluh ispred vida i to, zanimljivo je, odmah iza srca. Imamo li u vida tvrdnju znalaca i tumača Knjige kako nijedna riječ niti slovo u Kur'anu nije bez razloga tamo gdje jeste, dohodimo do jednog interesantnog zapažanja. Naime, ne samo da je sluh ispred vida, već je sluh bliži srcu i brže se do srca putuje posredstvom auditivnog aparata. Također je indikativno da: «Musa a.s. nije mogao vidjeti svoga Gospodara, ali ga je zato mogao čuti», što također, ide tragom dokazivanja iste tvrdnje¹¹.

Fundamentalna razlika između vida i sluha počiva u činjenici da ljudsko uho ima sposobnost da detektira i ono što je apstraktno kao što je muzika, koja se baš iz tog razloga u zapadnom kulturalnom univerzumu razumijeva kao krunska forma umjetnosti.

Stoga se zaključak nameće sam po sebi i on glasi da: „Kur'an daje jasne iskaze o primatu usmene komunikacije.“

Kur'an na ovu istinu ukazuje i na posredan način tj. činjenicom da je objavljen u usmenoj formi te se određuje kao Knjiga koja se čita, recitira. Kur'an se u počecima islama zapisivao samo zbog straha od zaborava i deformacije, ali je izgovaranje i učenje osnovna metoda kojom se iz njegovih ajeta upijaju prebogati duhovni sadržaji.

Ovo je posebno značajno u kontekstu činjenice da je Kur'an kao sveti govor „*par excellence*“, metafizička činjenica prvog reda. A istine iz ove dimenzije ne mogu se predočiti doslovnim jezikom već su mu potrebni simbolizmi bez kojih njegova značenja gube na intenzitetu i aktualnosti.

10 Kur'an, Bakare, 7.

11 Izudin Džaka, «Uloga učenja hifza u savremenom dobu», *Glasnik, RIZ IZ u BiH*, br. 11 – 12. 2001., str. 1013.

Vratiti dostojanstvo vjerskom govoru

Sve ovo što smo kazali imalo je samo jednu zadaću, a to je da ukaže na nezamjenjivost govora u transmisiji vjerskog sadržaja. Stoga će hutba kao vjerski govor „*par excellence*“ imati svoje mjesto i značajnu ulogu unatoč razvoju sredstava masovnih komunikacija.

Važno je potcrtati da vjersko znanje koje se kazuje sa mimbera petkom i drugim danima posjeduje dvojaku narav. Prije svega, to znanje je transcendentno i kao takvo ono nas veže vertikalno sa Izvorom. Da bi vjerski govor u punom kapacitetu mogao ponijeti taj atribut mora se napajati sa vrela konstitutivne tradicije islama, tj. onog znanja koje je poteklo «odozgo». Ova povezanost može biti u eksplicitnoj formi pozivanja na sveti tekst ili na implicitan način uvažavanja duha Objave i principa koji se u njoj reflektiraju.

Druga, nezaobilazna ravan vjerskog govora jeste horizontalna koja nas veže sa mjestom i vremenom u kojem se hutba kazuje. Hutba se

ne govori u povijesnom i kulturološkom vakuumu. Bez uvažavanja konteksta hutba će biti beživotna, sterilna i rasterećena od aktualnosti. Naime, da bismo stigli tamo gdje smo naumili valja poznavati vlastitu poziciju, jer je «besmisleno pričati o

ciljevima ako ne znate gdje ste»¹². Obje ove ravni, vertikalna i horizontalna, transcendentna i immanentna, univerzalna i partikularna, Apsolutna i relativna sastaju se i prepliću u ličnosti hatiba, koji ih nastoji pomiriti kroz prizmu vlastite duše i uma.

Treba znati da je sva drama modernog čovjeka koja se karakterizira kao «egzistencijalni škripac» potekla iz njegova fokusa na temporalno i zanemarivanja onoga što je Apsolutno, trajno i nepromjenljivo¹³. Stoga je za ispravno određivanje vlastite pozicije u vremenu i prostoru nužno uvažiti realnost vremena kojeg određuju relativnost i stalne mijene, ali i držati se za Tekst

12 William C. Chittick, «Ka teologiji razvoja», *Znakovi vremena*, br. 32., Ibn Sina, Sarajevo, 2006., str. 24.

13 O ovom fenomenu Nasr piše: «Danas, čak i u akademskim krugovima na Zapadu kojima dugo vlada evolucionizam devetnaestog stoljeća, neki znanstvenici i učenjaci započinju iznova otkrivati i potvrđivati nepromjenljivu prirodu čovjeka i njegovih potreba i usredsređivati svoju pažnju na stalne elemente...». S. H. Nasr, «Šta islam ima ponuditi savremenom svijetu», *Živi sufizam*, Ibn Sina, Sarajevo, 2004., str. 241.

kao tačku izvan nas koja nam osigurava stabilnost. U životu u kojem je promjena jedina nepromjenljivost nepostojanje ove fokusne tačke znači gubitak ravnoteže. Uvažavanje multiformnosti znanja je izvanredan intelektualni i duhovni napor koji od hatiba zahtjeva ne samo temeljito poznavanje tradicionalnih vjerskih disciplina već i ovladavanje širokim spektrom drugih znanja koji omogućavaju interdisciplinarni pristup tematiziranim sadržajima. Stoga sam sklon ulogu hatiba poistovjetiti manje sa ulogom eksperta u islamskim studijama, a više sa ulogom angažiranog intelektualca koji javno postavlja temeljne probleme vjere, kulture, građanstva i naročito etike. Činjenica je da veliki alimi koji su eksperti isključivo za svoju usku specijalnost često nisu kadri ponuditi hutbu koja uspijeva da potakne na promišljanje i akciju. Oni prečesto žive u svijetu visokih ideja koje ne dotiču stvarni život. Dakako, da ovo ne znači simplifikiranje vjerskog govora, odricanje od znanstvenih postulata, niti odstupanje od ideala islama već njihova punovažna primjena. Ilustrativno je podsjetiti da su sve glasonoše Allahove riječi imali dvojaku zadaću; detektiranje i demaskiranje širka, njihova vremena i ukazivanje na sociopatološke fenomene u vlastitom društvu. Stoga su

Poslanici ne samo govorili o vjeri u Jednog Boga i sa nje skidali natruhe politeizma već su sa punom odvažnošću ukazivali i na društvena zla vlastite zajednice. Chomsky ide toliko daleko u tumačenju njihove društvene uloge da Poslanike uspoređuje sa «intelektualcima disidentima», jer su «osuđivali državne zločine, kao i nemoralne običaje...prema njima su se odnosili bijedno što je norma ponašanja prema disidentima»¹⁴.

Smatramo da za širi društveni utjecaj nije dostatno biti ekspert za bilo koju oblast vjerskih studija, nego pokazati dozu odvažnosti razvijajući kritički duh i biti spreman susresti se sa drugačijim mišljenjima i stavovima. O ovom fenomenu, dakako, u drugom kontekstu, Edgar Morin kazuje sljedeće: «Specijalista je nesposoban da misli spoznaju, jer zadržava samo jedan njen fragment. On je nesposoban da misli ne samo ono što obuhvata njegovu specijalnost nego ni samu

Iščitavajući nevjersku literaturu imami će razaznati šta to oblikuje i utječe na duhovnost njegova džemata koji se u dobroj mjeri napaja sa tih vrela. Ovim će putem razaznati i aktualna društvena pitanja i usvojiti specifični vokabular koji je blizak modernom čovjeku a lišiti se jezika koji taj čovjek praktično ne razumije

tu specijalnost...»¹⁵. Stoga je njegov zaključak da bi znanstvenike trebalo upućivati na to da se ne bave isključivo specijalističkim aspektima svoga rada već da se vrte javnim problemima što će opet od njih zahtijevati razmišljanje, šire informiranje i upoznavanje sa onim spoznajama koje se ne tiču samo njegovih profesionalnih opredjeljenja. Ukoliko ove ideje apliciramo na naš problem, doći ćemo do zaključka da bi hatib trebao i morao biti dobro upućen u aktualne probleme svoje zajednice, što će opet od njega zahtijevati praćenje relevantnih časopisa i dosta šireg spektra literature. Ovim će se putem realizirati još neki iznimno vrijedni rezultati. Naime, iščitavajući nevjersku¹⁶ literaturu imami će razaznati šta to oblikuje i utječe na duhovnost njegova džemata koji se u dobroj mjeri napaja sa tih vrela. Ovim će putem razaznati i aktualna društvena pitanja i usvojiti specifični vokabular koji je blizak modernom čovjeku a lišiti se jezika koji taj čovjek praktično ne razumije. Tako se sa naših mimbera

i ćurseva neće slušati odveć smiješne ocjene i procjene, zanošenje raznim plitkim tezama i idejama, čak iznošenje činjenica koje se nikako ne mogu znanstveno zasnovati. Ovovrstan pristup za iole upućenijeg slušaoca izgleda smiješno, neodgovorno i devalvirajuće

za cjelokupni sadržaj hutbe. Također, on će time izići ispod staklenog zvona i duhovno sterilnog prostora i razumjeti šta tišti onog čovjeka kojem se obraća sa visine mimbera. Jedino tako će biti u stanju ponuditi adekvatan lijek i odgovor na njihove razumljive svakodnevne zapitanosti ili će barem uspjeti postaviti relevantna pitanja. Naravno da ovo nije lahak zadatak i zahtjeva dosta odricanja i nadnošenja nad literaturu kako bi se postigla intelektualna i idejna svježina. Ovo je jedini način da u punom kapacitetu iskoristimo hutbu kao najvrjedniji mediji unutar muslimanskih zajednica za afirmiranje univerzalnih vrednota ali i rješavanje problema iz naše okoline. K tome, ovim će se putem vratiti dignitet i udahnuti snaga vjerskom govoru čiji je ugled devalviran

15 Edgar Morina, *Kako misliti Evropu*, preveo Spasoje Čuzulan, Svjetlost, Sarajevo, 1989., str. 145.

16 Ovdje smo upotrijebili termin «nevjerska» literatura kako bismo označili literaturu koja svijet ne tumači sa teoloških pozicija uprkos činjenici da smo više skloni dijeliti znanje na «korisno i nekorisno» nego na vjersko i nevjersko.

14 Noam Chomsky, *Intervencije*, Bookline, Sarajevo, 2008., str. 170.

naježdom Mōderne i, zašto ne kazati, slabostima nositelja vjerske riječi. To je jedini put da hatibi budu uzorni sljedbenici Allahovih poslanika kao autentični znalci vjere i znalci autentične vjere.

Literatura

1. Kur'an, prijevod Besim Korkut, Visoki saudijski komitet, 1998.
2. Chittick C. William, «Ka teologiji razvoja», *Znakovi vremena*, br. 26. Ibn Sina, Sarajevo, 2006.

3. Chomsky Noam, *Intervencije*, Bookline, Sarajevo, 2008.
4. Chomsky Noam, *Propaganda i javno mnjenje*, Rubikon, Novi Sad, 2004.
5. Dizdarević Ismet, *Psihologija masovnih komunikacija*, Studentska štamparija Univerziteta Sarajevo, 1998.
6. Džaka Izudin, «Uloga učenja hifza u savremenom dobu», *Glasnik*, RIZ IZ u BiH, br. 11 – 12. 2001.
7. Morina Edgar, *Kako misliti Evropu*, preveo Spasoje Ćuzulan, Svjetlost, Sarajevo, 1989.
8. Nasr Sejid Husein., «Šta islam ima ponuditi savremenom svijetu», *Živi sufizam*, Ibn Sina, Sarajevo, 2004.
9. Paz Oktavio, *Luk i lira*, Vuk Karadžić, Beograd, 1979.

Summary

RESTORING DIGNITY IN RELIGIOUS DISCOURSE

Mevludin Dizdarević

In the following text the phenomenon of discourse as a human specificum and especially the hutba (sermon), as religious discourse „par excellence“, is discussed. The aim is to present for consideration the arguments for the importance of words in the formation, but also in deformation of man, and in that context, emphasize the importance of hutba. The Qur'an is a book which implicitly and explicitly offers evidence about the importance of auditory apparatus in man. The suggestion here is that the spiritual content can best be transmitted by means of discourse as a living word which is capable of conveying the delicate fluttering of the soul. In this work we discuss the specific characteristic of the hutba discourse and the knowledge it offers. Specifically, the hutba contains the horizontal and the vertical dimension of knowledge. The vertical plane is the one that connects us with the Source and provides us with a reliable point of support within the space of constant change. The horizontal thread binds us with the time and space which only belongs to us and which must find its reflection in the hutba and the personality of the hatib (person who delivers hutbas - sermons) where these planes intersect. By having due regard and respect for both dimensions, dignity in religious discourse can be restored and one can follow the exemplary ways of the prophets of Allah.

KEY WORDS: ayah (verse), discourse, religious discourse, auditory and visual apparatus, intellectuals, professionals

يناقش هذا المقال ظاهرة الخطاب باعتبارها خاصية وميزة بشرية، والخطبة باعتبارها خطابا دينيا بامتياز. والهدف هو تقديم الحجج حول أهمية الكلمة في تشكيل الإنسان وتفكيكه، والتركيز في هذا السياق على أهمية الخطبة. إن القرآن الكريم يبين - بصيغة ضمنية وجلية - أهمية الجهاز السمعي عند الإنسان. وهذا يشير إلى أن أفضل طريقة لنقل المضامين الدينية هو الخطابة من حيث كونها كلمة حية قادرة على تبليغ أدق هزّات الروح. لقد اشتغلنا في هذا المقال بخصوصية خطاب الخطبة والمعرفة التي تقدم من فوق ذلك المكان الطاهر. فالخطبة تجمع في ذاتها بُعْدَيْن للمعرفة؛ أحدهما عمودي والآخر أفقي. أما العمودي، فهو ذلك السطح الذي يشبكننا بالمصدر ويوفر لنا نقطة استناد آمنة في حيزِ المتغيرات الدائمة. وأما الخيط الأفقي فإنه يربطنا بزماننا ومكاننا، اللذين يجب أن يكون لهما انعكاس في الخطبة وفي شخصية الخطيب التي يتقاطع فيها هذان البُعدان. إن الخطاب الديني لن يستعيد كرامته إلا باحترام هذين البعدين، وبذلك نكون متبعين لسنة أنبياء الله.

الكلمات الرئيسية: الآية، الخطاب، الخطاب الديني، الجهاز السمعي والجهاز البصري، المثقفون، المحترفون.